

A II. Rákóczi Ferenc Gimnázium az 1950-es években

Bevezetés

Az embert büszkeség tölti el, ha a Budapest II. Kerületi II. Rákóczi Ferenc Gimnázium második emeleti arcképcsarnoka előtt halad el. Az iskola kiemelkedő tanulóit bemutató gyűjtemény évről-évre bővül, színesedik. Szép számban képviseltetik itt magukat az 1950-es években idejárt egykori diákok: olimpiikonok, nemzetközi hírű tudósok, akadémikusok, művészek, neves politikusok tekintenek le ránk a falról.¹

Az 1950-es években a Rákócziban tanuló diákok összetartanak. Évről-évre összegyűlnek, találkozókat szerveznek, kutatják diákkori emlékeiket, megemlékeznek az eltávozó társaikról, egykori professzoraikról. Fontos a számukra, hogy kifejezzék az egykori iskolájukhoz való ragaszkodásukat. Rendszeresen visszajárnak ünnepi megemlékezésekre, emléktábla koszorúzásokra.² Jó érzés látni azt, hogy egy-egy család generációkon keresztül képviselteti magát iskolánkban. Hogy csak egy-két példát említsünk, az ötvenes években járt ide a híres egyiptológus, Kákosy László, valamint a testvére, Kákosy Tibor ma pedig az unoka, Kákosy Márk koptatja gimnázium padjait. Dr. Köves Péter, aki 1954-ben érettségizett a Rákócziban, és idejárt az unokája is, rendszeresen tart az intézményünkben rendkívüli történelem órákat a magyarországi zsidóság történetéről.

A Rákóczi történetét feldolgozó írásoknak nagy hagyománya van, kezdve a legendás Dr. Szerdahelyi Andor, „Bandi bácsi” munkásságával, és az ő követőjével, Nagy István tanulmányaival. Az utolsó részletesebb iskolatörténet azonban majdnem 30 évvel ezelőtt jelent meg az iskola jubileumi évkönyvében. Ennek az 1950-es éveket bemutató fejezete a korabeli évkönyvekre, és egy 1965-ben kiadott füzetecskére támaszkodik³. Az azóta megjelent kiadványokban, valamint az iskolai honlapon az 1987-es írás rövidített, átdolgozott változata található meg. Jelen tanulmánynak az a célja, hogy elsőként, kizárólag az 1950-es évekre fókuszálva mutassa be az iskola történetét korabeli tantestületi jegyzőkönyvek, statisztikai kimutatások, egykori diákok visszaemlékezései alapján. Nem titkolt célja a szerzőnek, hogy ez a munka csak az első fejezete lesz annak az iskolatörténetnek, amely a Rákóczi 1950-2000 közötti történetét fogja évtizedenkénti bontásban taglalni. Reményeim szerint az iskolánk közelmúltbeli történetének megismerése, a jeles hagyományok ápolása, büszkeséggel tölti majd el az iskola jelenlegi diákjait, és az egykori rákóczisokat is. A korszak tanulmányozásához nem sok forrás áll

¹A teljesség igénye nélkül: Móna István öttusázó, Szabó Iván politikus, Végvári Tamás színész, Hollán Sándor festőművész, Dr. Kákosy László egyiptológus, Dr. Mezei Ferenc fizikus.

²Legutóbb 2015. október 23-án.

³Húsz év 1945-1965 szerkesztette: Haraszi György és Vajda Róbert tanulók

a kutató rendelkezésére: fennmaradt Dr. Hegyi Károly 1948-1954 között kézzel megírt iskolatörténete, valamint 1950-1953 között a tantestületi értekezletek jegyzőkönyvei. Szinte semmi írásos emlékünk nincs az 1954-1957 közötti időszakról, itt elsősorban a szóbeli visszaemlékezésekre kell támaszkodni. 1957-től ismét vannak nyomtatott évkönyveink, amelyek nagyban segítik a kutatást.

Az indulás

Rákóczi Ferenc nevét hivatalosan a Rákosi-korszak idején, a nagy középiskolai átszervezések alkalmával vette fel/kapta meg az iskolánk. Akkor nem csak névváltozás, hanem intézmény összevonások is történtek. A Keleti Károly utcában található, 1907-ben megalapított Érseki Katolikus Gimnázium (és mellette a Rákóczi Kollégium), a Szabó Ilonka utcában lévő Egyetemi Katolikus Gimnázium, és a Mátyás Király Gimnázium egybeolvasztása után az új intézmény Budapesti II. Kerületi Állami Rákóczi Ferenc Gimnázium néven egy ideig a Szabó Ilonka utcában, 1950-től kezdve pedig a jelenlegi helyén, a Keleti Károly utca 37. szám alatt folytatta működését. A hivatalos elnevezésbe a gimnázium szócska elé hamarosan bekerült az Általános jelző is, furcsa módon azonban – ahogy azt Nagy István felismerte – kimaradt a névadó elől a II. feltüntetése. Már az ötvenes években is vita volt a tantestületen belül arról, hogy az új iskola melyik régi intézménynek a jogutóda. Dr. Hegyi Károly szerint az érsekié, Dr. Szerdahelyi Andor véleménye szerint viszont az egyetemi katolikusé. Az 1957-58-as tanévet végül jubileumi tanévnak nyilvánították, és minden egyes rákóczis tanuló emléklapot kapott az iskola fennállásának 50. születésnapja alkalmából. Az iskola összevonások utáni első nyomtatásban is megjelent, mindössze 40 oldalas rákóczis évkönyv így emlékezik meg az évfordulós ünnepségekről: „december 14-én ünnepeltük az iskola egyik elődje alapításának 50. évfordulóját. Az ünnepi beszédet Szigeti József művelődésügyi miniszterhelyettes, az iskola volt tanulója mondotta. Beszédében elismert a régi iskola érdemeit, főképpen a reális tárgyak tanításában, ugyanakkor rámutatott a régi iskola elveinek reakciós elemeire. Művészi műsorban Bodonyi István az iskola volt tanulója, hegedűművész, a szülők közül Dobozy Imre író és Ráday Imre színművész szerepelt az iskola ének- és zenekara mellett”.⁴A fentebb idézett 1965-ös iskolai kiadványban viszont már az áll, hogy „iskolánk jogutódja Budapest legrégebb középiskolájának, az Egyetemi Gimnáziumnak.” A ma a Rákócziban tanító tanárok és az ide járó diákok büszkén hordozzák az érseki és az egyetemi elődök hagyományait, egyaránt büszkék mind a két örökségre, az egyetemi alapítóra és a tanári karra, valamint az érsekista épületre és a Rákóczianum elnevezésre.

⁴im. 6. oldal

Az 1950. augusztus 30-án megtartott alakuló értekezleten egyszerre volt jelen a korábbi igazgató (Fiala Albert), és az újonnan kinevezett intézményvezető, Szávai Nándor. Ebben a tanévben az évnnyitót már az új (Keleti Károly utcai) épület tornatermében tartották, a tanévet viszont még a régi épületben kezdték meg. A Rákóczi 1950-ben három nyolcadikos általános iskolai, és tizenkét gimnáziumi osztállyal folytatta a tanítási tevékenységét. Az osztálylétszámok 29 és 50 között mozogtak, a tantestület 24 tagú volt, és szinte kizárólag férfi kollégákból állt. A legtöbb tanár az Egyetemi Katolikus Gimnáziumból érkezett, az érsekiben korábban dolgozó paptanárok többségét elbocsátották, viszont átvették onnan Dr. Hegyi Károlyt, és Dr. Szögi Ferencet, akik hamar a régi-új iskola meghatározó tanáregyéniségei közé kerültek.

Az igazgató

Köztudott, hogy egy iskola profilját, minőségét nagy mértékben a vezető személye határozza meg. Így volt ez a Rákóczival is az 1950-es években. A vezetői székbe 1950-be kerülő Szávai Nándor nagy műveltségű, Kossuth-díjas irodalomtörténész, műfordító volt. Többek között ő fordította magyarra II. Rákóczi Ferenc franciául megírt erkölcsi és politikai végrendeletét. Munkáját az érsekiből érkező Dr. Hegyi Károly, és az egyetemi Katolikus múltjára büszke Dr. Szerdahelyi Andor igazgatóhelyettesek segítették a korszakunk elején. Az igazgatósága előtt oktatáspolitikusként dolgozó Szávai az 1950-1951-es tanév alakuló értekezletén közölte a tantestülettel, hogy „azért váltották fel minisztériumi állásától, mert a Párt által eléje tűzött feladatokat a köznevelés terén nem tudta megoldani. Reméli, hogy ennek az új feladatnak teljes mértékben meg fog felelni. Ehhez kéri a kartársak segítségét. Reméli, hogy kritikával és önkritikával élve jól fognak együttműködni.”⁵Szavai Nándor, akit a diákok csak savanyúnak neveztek, és nem különösebben szerettek óriási erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a három iskolából összegyűrt Rákóczi gimnáziumban kialakuljon a tanítási-nevelési munka rendje, lecsökkenjen a tanulói hiányzások száma, és hogy megerősödjön az iskolai fegyelem, emelkedjen az oktatás színvonala, és a tanítás minősége. Áldozatos munkájának köszönhetően rövid időn belül jelentős sikereket tudott elérni valamennyi területen. Az igazgató rendszeresen hospitált kollégái óráin, ő maga pedig orosz tanított, annak ellenére, hogy ő is ebben az időszakban tanulta nyári átképző tanfolyamokon a Rákosi-korszakban kötelezővé tett orosz nyelvet.⁶Szavai személyiségéről kevés információ van, de a visszaemlékezők szerint diák és tanár egyaránt félt tőle. Nagy elvárásai voltak mindenkivel szemben, a legapróbb módszertani kérdésekben is véleményt nyilvánított, véleményezte a szaktanárok óravázlatát, táblaképét, házi feladat adását, osztályozási módszereit. Kiszámíthatatlansága, dühkitörései nem könnyítették meg dr. Hegyi Károly

⁵Értekezleti jegyzőkönyvek az 1950-51. évről, 1950. augusztus 30-án tartott értekezlet

⁶ Az 1951-52. isk.év értekezleti jegyzőkönyvei, 1951. szeptember 1-én tartott értekezlet

igazgatóhelyettes életét.⁷ Mint igazgató, minden évben jelentést kellett írnia az iskolában tanító kollégákról. Ezekben az évről évre ismétlődő, semmitmondó jelentésekben a pedagógusok jó oldalát, színvonalas munkáját emelte ki, tartózkodott a kompromittáló megjegyzésektől.

A politikai környezet

A többi iskolához hasonlóan a Rákóczi sem tudta magát függetleníteni az ötvenes évekre jellemző paranoiás hangulattól, az életidegen újításoktól, a korra jellemző reformdühötől, az agymosástól. A politika átítatta a tanárok és diákok mindennapi életét. Az értekezleteken rendszeresen jelen volt a Magyar Dolgozók Pártjának körzeti titkára, vagy/és a szakszervezeti küldött, a tanárok pedig arról vitatkoztak, hogy az egyes tantárgyaknál miképpen lehet tudatosítani a diákokban a tanácsválasztások fontosságát. A tanári beszámolók, hozzászólások, jelentések, jegyzőkönyvek közös jellemzője a „háborús retorika”. Mintha a második világháború még nem fejeződött volna be, vagy a tanári kollektíva egy újabb nagy háborúra készülődne. 1951-ben a 2.a osztályfőnöke sajnálattal jegyzi meg, hogy „ a kiabálás ellen október hóra kitűzött harccal csak mellékesen foglalkoztunk, nem kötöttük egybe az órák alatti suttogás, vagy fegyelmetlenség elleni harccal.” 1952 áprilisában az igazgató negatívumként értékelte azt, hogy „nem sikerült felrobbantani a közepesek blokkját.” A tanárok igyekeztek haditervet készíteni a késések és a hiányzások ellen, és „frontális támadást indítani a füzetmásolás ellen.” 1952 novemberében az igazgató még mindig arról beszélt, hogy minden eszközt fel kell használni a „klerikalizmus” befolyása ellen, és sikerként könyvelte el, hogy „szívós nevelő munka hatására” elérték, hogy a tanulók az órák előtt ne menjenek be a szomszédos templomba. Még az évtized végén is kötelező részét képezte az osztályfőnöki óráknak a „szocialista erkölcsi és politikai beszélgetés”.⁸ A korabeli hangulatot jól jellemezte a következő kis történet: elterjedt a hír, hogy a kerületi általános iskolákat ávosok járák be, és a gyerekeknek lejátsszák a Szabad Európa szignálját, majd megkérdezik a tanulóktól, hogy kik ismerik azt. A jelentkező tanulók szüleiről listát készítenek, és beviszik őket az Andrássy út 60-ba⁹.

Az iskolában megalakult, és bár döcögősen, de megkezdte a tevékenységét a DISZ, a Dolgozó Ifjúsági Szövetség, melynek komoly szerepet szántak az ifjúsági programok szervezése, az iskolai fegyelem fenntartása és a rákóczi fiatalok lelkes szocialista ifjakká történő nevelése területén. A DISZ Ifjú Gárdát alakított a tanulmányi és fegyelmi helyzet javítására, Szabad Nép körök jöttek létre. Az iskola kénytelen volt bevezetni az MHK mozgalmat (Munkára Harcra Kész), melyet a gimnázium testnevelői valósítottak meg, pontosabban próbáltak megvalósítani, mivel hatalmas adminisztratív terhet rótt mindenkire. Ez a központosított tömegmozgalom szép lassan elhalt, de egyes módszerei tovább

⁷Interjú2016. április 22-énDr. Hegyi Klárával, Dr. Hegyi Károly lányával

⁸Az idézett részekhez lásd: Értekezleti jegyzőkönyvek:1951. december 21., 1953. június 25., 1958. augusztus 25.

⁹Interjú 2016. április 22-én Dr. Hegyi Klárával

élnék a minden magyar iskolában 2014 óta kötelező NETFIT mérésben. Az iskolában bevezették a brigárendszerét. Ez szerepet kapott az osztály falújságok készítésében, a vasgyűjtésben, papírgyűjtésben. A *Miénk az iskola* mozgalom célja a gimnáziumi épület állagának megőrzése, szépítése, a kisebb meghibásodások önerőből történő megoldása volt. A Rákóczi sem maradhatott ki az „önkéntes” felajánlásokból (pl. Rákosi Mátyás születésnapjára), nyári munkatáborokból. 1952 nyarán minden nevelő a szabadságából két hetet iskolai nyári munka végzésére fordította. Dr. Köves Péter az osztályával 1951-1953 között két hetes munkán vett részt a sztálinvárosi építkezésen. 1953 nyarán rákóczi diákok segítettek a gimnázium épületének külső tatarozási munkálataiban. A rákóczi tanulók besegítettek a második kerületi párház (jelenleg a Második Kerületi Önkormányzat épülete), és a Népstadion építésébe is. Bevezették az orosz nyelv tanítását. Maga az igazgató is középfokú orosz nyelvi tanfolyamra iratkozott be. Az új nyelv elsajátítása nem kis gondot okozott a diákoknak. A tanári értekezletek állandó témája volt az orosz nyelv tanítási eredményeinek javítása, a tantervi követelmények felülvizsgálata (lecsökkentése). Az 1953-54-es tanévben megalakult az orosz szakkörnek még az évtized végén is mindössze 11 tagja volt, és általában a leggyengébb átlagot hozó tantárgyak közé tartozott.

A tanárok

Az 1950-es években a tanári és tanulói létszám folyamatosan emelkedett a Rákócziban. Az 1950-51-es tanévben 24 tanár dolgozott itt, közülük 3 nő, 1959-60-ban már 40 tanár (köztük 4 nő). 1950-ben 11, 1960-ban 14 doktort találunk közöttük. A szakmai munkaközösségek 1951-ben alakultak meg. Ebben a tanévben az igazgató a pedagógiai módszerek csiszolását jelölte meg a legfontosabb feladatnak. Arra kérte a tanárokat, hogy a tanulóknak azt mutassák meg, hogyan kell hatékonyan tanulni. 1951 novemberében Szávai Nándor büszkén jelenthette ki, hogy a „nevelőtestület munkája nagyon jó.”Az adott korszakban a tanárok munkáját rendszeresen ellenőrizték szakfelügyelők. Az ötvenes évekből a Rákócziban az angol-orosz, a magyar és a történelem tanárok szakfelügyeleti látogatásainak maradt fent nyoma. Ezek több hétig eltartottak, és az érintett munkaközösségek minden pedagógusára kiterjedtek. A korabeli szakértők szinte egyöntetűen pozitívan ítélték meg a rákóczi tanárok teljesítményét. Kritikaként inkább csak apróságokat hoztak fel, mint a marxista szemléletű, haladóbb szakmunkák hiányát a történelem szertárban, vagy az idegen nyelvű óravezetés nem megfelelő mértékét. Nagy hagyományai voltak a gimnáziumban az egymás óráin való hospitálásnak. A lelkesebb osztályfőnökök rendszeresen nézték az osztályuk teljesítményét a kollégáik óráján. Póka Endre 1952-ben az első negyedévben nyolc alkalommal ült be a végzős osztályának a szakórájára. A látottakról a tantestületi értekezleteken számoltak be. Bizonyossággal állítható, hogy az ötvenes években a rákóczi diákok tanulmányi fejlődése, versenyeken elért eredménye nagy részben annak volt köszönhető, hogy kitűnő pedagógusok foglalkoztak velük. Az

1965-ös, korábban már idézett kiadvány az egyre szebb tanulói versenyeredmények bemutatásakor a tanári kar lelkes, önfeláldozó munkáját emeli ki. A tanárok hihetetlen energiát fektettek abba, hogy a lemaradókat korrepetálják, tanulópárok megalkotásával a gyengébbeket támogassák. A nehézségekkel küzdő munkásszármazású diákok számára szigorú napirendet állítottak fel. Nagy hangsúlyt kapott a pedagógiai munkában a rendszerező ismétlés, a tanulószobai foglalkozás, és törekedtek a számonkérés, az értékelés egységének a megteremtésére. A tantestületben viszonylag nagy volt a fluktuáció. Az 1951-52-es tanév elején 9 új kolléga érkezett, és 4 tanár távozott. Az 1959-60-as tanévre mindössze 4 olyan tanárt találunk, akik 1950-ben is már rákócziak voltak.

A teljesség igénye nélkül néhány nagy formátumú tanáregyéniség a korszakból:¹⁰

Dr. Hegyi Károly magyar-történelem szakos igazgatóhelyettes, aki az Érseki Katolikus Gimnáziumban dolgozott 1930 óta, majd átkerült a Rákócziába 1948-tól. Igazgatóhelyettesként a korszak elején lezajlott költözés levezénylője, a szülői munkaközösséggel való kapcsolattartás egyik fő felelőse, a Rákóczi folyosó megvalósítója (1955), az iskola „lelkiismerete”, aki 1948-1954 között kézírással vezette annak történetét.

Dr. Szőgi Ferenc Az Érseki Katolikus Gimnázium volt tanára, magyar-német-angol szakos pedagógus, akinek sok ezer rákóczi köszönhette az angoltudását. Életét Dr. Bozsai Gábor egykori rákóczi diák kutatja.

Dr. Szerdahelyi Andor Az Egyetemi katolikus Gimnáziumból jövő pedagógus, az ötvenes évek elején igazgatóhelyettes, latin-görög szakos, majd átképezte magát matematikára, az iskolai Vöröskereszt vezetője.

Dr. Mády Zoltán magyar, német, orosz szakos tanár, 1956-ban az iskolai forradalmi bizottság elnöke

Szalai Imre kémia tanár, aki valóságos „kémiai lázt” teremtett a diákság körében, és akinek hatására sokan később a vegyiparban helyezkedtek el.

Dr. Póka Endre, orosz-irodalom-francia szakos tanár, az iskolai fotósakkör vezetője, akiről a világbajnok Móna István olyan szépen nyilatkozik az életrajzi könyvében.

Dr. Lantosy Károly, vagy ahogy a diákok nevezték krampusz, a hatalmas tudású matematika-fizika szakos tanár, akinél hajnali felelések alkalmával mindig lehetett javítani.

Holics László, matematika-fizika szakos tanár, aki 1959-ig a Rákóczi, aztán az Apáczai gimnázium tanára, a fizika szakkör vezetője, olyan világhírű diákok felkészítője, mint Mezey Ferenc vagy Szegő Károly.

¹⁰ A tanári portrékhoz lásd részletesebben a Rákóczi Öregdiákok Szerdahelyi Andor Társaságának a honlapját.

A diákok

A gimnáziumba az ötvenes években elsősorban a budai értelmiségi családok fiai jártak. A korszak statisztikáiban jelölni kellett a tanulók származását, és ebből (is) tudjuk, hogy a legtöbben értelmiségi vagy alkalmazotti családból érkeztek, de a kor szellemének megfelelően emelkedett a munkásszármazásúak aránya is. Az osztályfőnökök felé elvárás volt, hogy sajnálatukat fejezzék ki egy beszámolójuk alkalmával, hogy „nem megfelelő az osztályuk szociális megoszlása”, értsd túl kevés munkáscsaládból jövő diák van benne. Ezek kiemelt figyelmet, törődést kaptak, a tanulmányi átlaguk messze elmaradt a többiekétől. Paraszti származású diák csak elvétve járt a gimnáziumba. A tanulói létszám így alakult:

1951/1952-es tanév: 12 osztály, 456 tanuló

1952/1953-as tanév: 12 osztály, 484 tanuló

1953/1954-es tanév: 12 osztály, 468 tanuló

1956 tanév eleje: 15 osztály, 556 tanuló

1956 tanév vége: 15 osztály, 478 tanuló

1958-as tanév vége: 17 osztály, 553 tanuló

1958/1959-es tanév: 18 osztály, 641 tanuló

1959/1960-as tanév: 18 osztály, 662 tanuló

Az adatok is mutatják, hogy mind több és több diák járt a Rákócziába. Az 1956-os létszámcsökkenést a forradalom, és az azt követő emigrációs hullám magyarázza, erről később részletesen lesz szó.

A fegyelem kérdése

Szávai Nándor igazgató az évtized legelejétől kezdve igyekezett iskolai szinten alkalmazni a Magyar Dolgozók Pártjának a munkafegyelem megszilárdítására és a termelés fokozására vonatkozó jelmondatait. Ez az ő értelmezésében olyan művelt, fegyelmezett fiatalemberek képzését jelentette, akiknek a legfőbb becsvágya a szocialista Magyarország építése és megvédése minden ellenséges behatással szemben, akik pontosan érkeznek, és nem hiányoznak igazolatlanul a munkahelyükről (a Rákócziából), és a munkaversenyek helyett a tanulmányi versenyeken öregbítik az iskola hírnevét. Leninre, Makarenkóra, a párt iránymutatásaira hivatkozva beszélt a diákok óra alatti viselkedéséről, iskolai hiányzásairól, a felelet közbeni vigyázz állásáról.

Az 1950-51-es tanévben két tantestületi értekezletet csak a fegyelem, pontosabban szólva az öntudatos fegyelem megteremtése volt a fő téma.¹¹ Ez utóbbi alatt azt értették, ami „csakis a szocialista, szocializmust építő társadalomban alakítható ki”, amelyben „az engedelmesség összhangban van az önkéntességgel, az önállósággal, a kezdeményező készséggel.” Ez a kapitalista országokban elképzelhetetlen, mivel ott „az egyén nyomul előtérbe”, és ott csak „megfélemlítéssel lehet” valamit elérni. Ha a hangzatos szavakra nem is lett volna olyan nagy szükség, valamit mindenképpen tenni kellett fegyelmi téren, mert a Rákóczi az ötvenes évek elején nem mutatott túl kedvező képet. A folyosókon randalírozó, egymást elgáncsoló, lökdösődő, a falakat bemocskoló, szemetelő, az órákra késve érkező, sokat mulasztó tanulóira panaszkodnak a tanárok, akik sok esetben tiszteletlenül viselkedtek a tanárokkal szemben is. Rendszeres volt a szünetekben a dohányzás, a folyosókon a kiabálás, fütyülés, rendbontás. Ezen a helyzeten próbált a tantestület változást elérni az igazgató vezetésével. Az elméleti megalapozást követően (amelynek során felvetődött az is, hogy az iskola mit vehet át a magyar néphadsereg módszerei közül) új rendtartást (házirend) vezettek be, fokozták a folyosófelügyeletet, következetes fellépést hirdettek meg a rendbontókkal szemben, és aktívabb kapcsolatot alakítottak ki a szülői munkaközösséggel a hiányzások, késések csökkentése, és a megfelelő munkamorál megteremtése érdekében. Az osztályfőnökök „állandó szülői akcióbrigáddal” már a hiányzás első napján igyekeztek felvenni a kapcsolatot a mulasztó diák családjával, rendszeresítették a családlátogatásokat is. Az igazgató „vesszőparipája” az úgynevezett szervezett „levonulás” volt. Ez alatt az osztályteremből a tornaterembe, ebédlőbe való levonulást, vagy a tanítás végeztével az iskola elhagyását értették Szávai ilyen esetekben maga állt ki a folyosóra, hogy a diákok ne csürhe módjára közlekedjenek, hanem példás fegyelemmel.

Az öntudatos fegyelemre nevelés összekapcsolódott a korszakban a „jampecek” elleni harccal. Lényegében minden olyan diák kiérdemelte a jampec jelzőt, aki nem teljes mértékben azonosult a gimnázium új (szocialista szellemű) rendtartásával. A szünetekben a mellékhelyiségekben dohányzó, az órákra késve érkező, igazolatlanul hiányzó, tiszteletlen, nem példamutató magaviseletű tanulók a tanári értelmezés szerint „jampec klikkeket” alkottak, amelyeket minden erővel meg kellett szüntetni. Szávai Nándor 1952 júniusában kénytelen volt megállapítani, hogy „az amerikanizmus jampec szelleme még felüti a fejét” az iskolában, ez ellen fel kell lépni. 1959 májusában rendkívüli tantestületi értekezletet hívtak össze, amiért egy rákóczi diák, aki „jampec fellépésével, és a nyugati jazz-hóbort külső és belső utánpótlásával” rossz hatást gyakorolt osztálytársaira, nem a megfelelő módon viselkedett egy osztálykiránduláson. A jampec, de valójában a diákság egésze gyűlölte az ötvenes évek elején bevezetett kötelező egyensapkát. Ezt a téli időszakban és a „kollektív iskolai megmozdulásokon” kellett (volna) hordani, és viselése alól csak az osztályfőnök adhatott felmentést.

¹¹ 1950. október 5-én és 1951. február 17-én.

1958 novemberében Horváth Béla magyar-latin-kémia szakos tanár így összegezte a tanári erőfeszítések eredményét: „A sapkaviselést most már biztosítottuk, most a zsebre dugott kéz és fűtyülés ellen kell küzdenünk.”¹² A pedagógusok igyekeztek a DISZ, majd a KISZ segítségével csökkenteni a jampecek befolyását a Rákócziiban. Abban az esetben, ha nyilvánvaló politikai szándékot sejtettek a tanulói fegyelmezetlenség hátterében, megszüntették a diák tanulói jogviszonyát. Ez történt az 1952-es április 4-iki ünnepi felvonuláson a második osztályos BárkányTamással, aki nem volt hajlandó transzparenst vinni a megmozdulás alatt.

A következő tanári fellépés eredményes volt. Az ötvenes évek legelején a töredékére csökkent az igazolatlan hiányzások, késések, és általában a mulasztások száma, mind ritkábbá váltak a folyosói „zsibvásárra emlékeztető” jelenetek. Ebben szerepet játszott az általános iskolai osztályok felmenő rendszerben való megszüntetése. Az iskolavezetés a legjobb magaviseletű, legfegyelmezettebb, és legkevesebbet hiányzó osztályokat évfolyamonként osztályászlóval jutalmazta meg. Az 1957-58-as, a korszakban elsőként nyomtatásban megjelenő évkönyv büszkén állapíthatta meg, hogy „a munkaerkölcs javulására jellemző, hogy a félévi húszezer órát megközelítő mulasztási számot egy év múlva 9000-re sikerült csökkenteni. erkölcsi és politikai szempontból a megszilárdulás évei következtek”¹³. 1956 után ismét kis mértékben megemelkedett a hiányzások mértéke. Ezt a tanárok azzal magyarázták, hogy az „ifjúság egy része nem vette komolyan az újszerű, fizikai munkát”, amit az ekkor vezettek be az iskolában.

A tanulmányi eredmények

A fejlődés a tanulmányi versenyek, átlagok területén is hamar megmutatkozott. Az iskola tanulmányi átlaga így alakult:

1950-1951: 3.6

1951-1952: 3.52

1952-1953: 3.62

1957-1958: 3.68

Pontos adatunk nincsen, de Hegyi Károly kézzel írt évkönyvéből tudjuk, hogy az 1953/54-es tanévben kicsit visszaesett az iskola tanulmányi eredménye, elsősorban amiatt, mert sok volt a tanári hiányzás. Az egész évtizedet nézve nem tűnik annyira látványosnak a változás, de nem szabad elfelejteni, hogy

¹²1958. november 12-én megtartott tantestületi értekezlet.

¹³im. 3. oldal

ebben a munkástanulók átlaga is benne van, akik jó egy tizeddel rosszabbul teljesítettek a többiekénél. A korszakban folyamatosan nőtt a kitűnők és a tanulmányi versenyeken indulók száma.

Az egész iskolai életet áthatotta a versenyszellem. Az osztályokban brigádok alakultak ennek fokozására, dicsőség volt az osztályzászlót elnyerni, amit évfolyamonként a legeredményesebb osztály érdemelt ki. A szakmai munkaközösségek és szakkörök megalakulásával, együttműködésével párhuzamosan megszülettek az első kiemelkedő tanulmányi eredmények. Különösen a reál tantárgyakból értek el sikereket a rákóczi diákok: az évtized végére matematikából, és fizikából országos versenyeken győztek, az Arany Dániel országos matematikaversenyen indulók száma pedig megközelítette a százat. Az 1958-59-es tanévben országos matematika versenyen győzött Mezei Ferenc (3.a), országos történelmi versenyen lett első Hunyadi György (3.c), és országos fizika versenyen diadalmaskodott Magos András (4.d) osztályos tanuló. A tanárok és a diákok példás együttműködéssel szinte minden tantárgyból házi versenyeket szerveztek és pályázatokat írtak ki, a budapesti és országos diáksportkörü bajnokságokon a rákócziak bizonyultak több sportágban a legjobbaknak (vívás, torna, úszás, tenisz). A Rákóczi sportkör házi bajnokságot írt ki a gimnázium legjobb sportoló osztálya címre.

A megalakulását követő pár év alatt a Rákóczi a legerősebb budai középiskolává nőtte ki magát, ahol az oktatás színvonala és a követelmények egyaránt magasak voltak. A korszakban itt végzett diákok magas arányszámban kerültek be a felsőoktatásba, különösen a reálképzésekre (mérnök, vegyész). Szalai Imre, aki 1950-1957 között volt az egyik meghatározó tanáregyénisége a Rákóczinak, 1987-ben így emlékezett vissza a Rákócziban töltött éveire: „Mindig és minden körülmények között foglalkoztattuk a tanulókat. Ha a helyettesítő tanárnak és a helyettesített órának azonos volt a szakja, feladatokat oldottunk meg, gyakoroltunk, vagy ismételtük a tananyagot. Ha a szaktárgy nem volt azonos, magyar helyesírást gyakoroltunk. Kerültük az úgynevezett szabad foglalkozást.”¹⁴

Az iskolai élet

Az ötvenes években a rákóczi tanárok igyekeztek hasznos időtöltéssel, tanúlással, képzéssel lekötöni a diákjaik minden percét. A tanórák mellett ezt szolgálta a korszakban kiépülő szakköri rendszer, és a tanulószoba bevezetése is. Az érdeklődő tanulók az orosz nyelvi, latin-görög, történelmi, zene-művészettörténeti, biológiai, kémiai, matematikai, fotószakkör közül választhattak, vagy csatlakozhattak az önképzőkörhöz, amelyik keretén belül működött a színjátszó kör is. Az előadások női szereplőjéhez vagy a második kerületi Hámán Kató lányiskolából, vagy a Lórántffy Gimnáziumból „kérték kölcsön” lányszereplőket. Ezek a szakkörök vitaesteket, előadásokat szerveztek, pályázatokat írtak ki, kiállításokat valósítottak meg. A szakkörökben folyó munka kifejezetten magas színvonalú

¹⁴Jubileumi emlékkönyv Budapesti II. Rákóczi Ferenc Gimnázium 1687-1987, 110.o.

volt. Itt készültek az országos matematika versenyeken győztes diákok, neves előadók jelentek meg a szakköri foglalkozásokon, az ötvenes évek végén rendszeresen visszajártak azokra az iskola egykori tanítványai is. Az iskola bevonta a szülőket is a fejlesztésekbe. A fotószakkör nagytűgépét a Gamma gyár javította meg a szülői munkaközösség közbenjárására. Az egyik legnagyobb ismertségre a színjátszó kör tett szert, amely az 1958-59-es tanév során néhány részletet adott elő a Bánk bánból az iskolai színpadon, majd a következő tanévben a Nemzeti Színháztól kölcsönzött jelmezekben, a rádió és a TV jelenlétében előadta az egész drámát. A legnagyobb meghökkenést talán nem is a 17 éves, harmadik osztályos rákóczi Huszti (Hendel) Péter (Bánk) lenyűgöző alakítása, hanem az a tény váltotta ki, hogy a színjátszó kör vezetője, Dr. Bodolay Géza „a szigorú magyar-német tanár” vállalta, hogy parasztot fog játszani, ugyanis ő lett Tiborc. Huszti Péter így emlékezik vissza a próbákra: „unalmas fizika-, matematika- és biológiaórák után délutánonként készültünk a díszterem színpadán az előadásra. Nemcsak mi, önképzőkörösök, irodalom-, film- és színházrajongók, de lassan körénk gyűltek nagyszerű matematikusjelöltek, úszótitanok, biológusok, mérnöknek, orvosnak, ügyvédnek készülő is, akik lelkesen gyakorolták néma szerepeiket, mint zászlós urak, jobbágyok, békétlenek.”¹⁵

A kor szelleméből fakadóan az iskola próbált ügyelni a diákjaira a nyári szünet alatt is. Megpróbálták a tanulók nyári foglalkoztatását is tervszerűen előkészíteni. Az osztályfőnököknek fel kellett mérniük, hogy a diákok vidéken mezőgazdasági munkát fognak végezni, vagy inkább a helyi építőiparban fognak dolgozni. A jelentkezések függvényében az iskola megpróbált megállapodást kötni az állami gazdaságokkal, építőipari vállalatokkal.

Az iskolai megemlékezések

Az ötvenes években a hagyományos történelmi ünnepeink és a (kötelezően) bevezetett új ünnepekhez, évfordulókhoz, hőssé kikiáltott személyekhez kapcsolódóan szerveződött meg egy-egy tanév. Minden év szeptember 29-én, az 1848-as pákozdi honvéd győzelem napján, a magyar néphadseregről emlékeztek meg. Október 6-án a magyar mártírok emléke előtt hajtottak fejet. Következett két szocialista ünnep, október 7-én az NDK megalakulásáról, majd november 7-én a nagy októberi szocialista forradalomról való megemlékezés. Az NDK megalakulásának 10. évfordulóján, 1959-ben hangsúlyozták, hogy „ma egyszerre kell megtanulnunk a kultúrát hagyományozó német népet szeretni és gyűlölni az egész európai, emberi kultúra vesztére törő germán imperializmust.”¹⁶ Februárban tartották az iskolabált, és szovjet filmek megtekintésével emlékeztek meg a szovjet kultúra hónapjáról. Március elején a nőket köszöntötték a nőnap alkalmából, de ebben a hónapban nem az 1848-as forradalmárok, hanem a tanácsköztársaságot létrehozó politikusok kerültek a figyelem középpontjába, különösen 1959-ben, amikor a tanácsköztársaság 40. évfordulóját

¹⁵ Huszti Péter: Srác a kakasülőn. Helikon Kiadó, 2015. 95-96.o.

¹⁶1959-60-as évkönyv 24.0.

ünnepelték a rákócziak a Május 1 (Átrium Filmszínház) moziban, és itt az ifjúság „örömmel fogadta” az igazgató üzenetét, aki éppen Moszkvában tartózkodott. A tavaszi szünet akkoriban nem Húsvéthoz, hanem április 4-hez, Magyarország felszabadulásához kötődött, amit méltóképpen ünnepeltek meg. Áprilisban Lenin születésnapja, májusban a munkásmozgalom nemzetközi ünnepnapja alkalmából került sor ünnepi rendezvényekre. A május elsejei felvonuláson a tanárok és a diákok együtt vonultak fel.

A diákok életét üzemlátogatások (pl. a Klement Gottwald, vagyis az egykori Ganz gyár), a tanárokat pedig politikai témáknak szentelt tantestületi ankétok színesítették. 1956 előtt Rákosi és Sztálin életének nagy eseményeiről is megemlékeztek. Az 1953-ban végzett Dr. Köves Péter jól emlékszik arra, amikor bejelentették Sztálin halálát az iskolában. Akkor éppen az ő tantermükben volt az úgynevezett osztályzászló, amit minden évfolyamon a legjobb osztály érdemelt ki. Az osztályzászlót fél árbócra eresztették, és egy perces csendet rendelt el a tanár. A diákok nem bírták ki, és hamarosan hangosan röhögött mindenki.

A kerek évfordulók nagy eseményeknek számítottak. 300 évvel a Rákóczi-szabadságharc kitörése után, 1953-ban kezdődött meg iskolánkban a Rákóczi kultusz, amely az egész tanéven keresztül tartott. Az énekkar, az összes szakkör, és a színjátszó kör is mozgósította magát ez alkalomból. A Rákóczi év keretein belül készült el Dr. Hegyi Károlynak köszönhetően az épületben a Rákóczi folyosó. Már korábban említésre került, hogy az 1957-1958-as tanév során emlékeztek meg az Érseki gimnázium 50 évvel korábbi megalakulásáról, amit a Rákóczi Gimnázium 50. születésnapjának is tekintettek. 1956-ot, 500 évvel a nándorfehérvári diadal után Hunyadi évnek nevezték ki. 1959-ben méltóképpen idézték fel a Tanácsköztársaság 40 esztendővel korábbi eseményeit. Az 1959 márciusi nevelőtestületi értekezleten három pedagógus ismertette a tanácsköztársaság kultúrpolitikáját és az 1919-es iskolai reformtervezeteket. Az 1959-1960-as tanév kitűnő alkalmat jelentett a felszabadulás másfél évtizeddel korábban történő megünneplésére, ünnepi évkönyv kiadására.

A diákszervezetek

A diákságot a korszak kezdetén a DISZ, 1957-től kezdve pedig a KISZ próbálta meg tanári segítséggel szervezni. A DISZ nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az eredeti célkitűzések szerint a pedagógusok az iskolai rend fenntartásában, a késések és mulasztások elleni harcban, a diákság szocialista szellemében való nevelésében, a tanulási eredmények javításában, a diákság életének a szervezésében számítottak volna a diszesekre, de se vége se hossza a DISZ nem megfelelő

működésére, a DISZ vezetők alkalmatlanságára vonatkozó tanári bejegyzéseknek. A jó szándék ellenére a diszesekre, vagy ahogy a korszakban nevezték őket, az ifjúgárdistákra teljes joggal rávetült az a gyanú, hogy ők a Magyar dolgozók Pártjának a meghosszabbított kezét alkotják, ráadásul a tanárok kiszolgálói, vagyis diákszemmel nézve spiclik. 1951 novemberében egy tanári értekezleten a következő határozat született: „a DISZ az osztályfőnök irányításával megvizsgálja a munkástanulók iskolai és iskolán kívüli baráti körét, s igyekszik őket olyan baráti körbe bevonni, ami a fejlődésüket biztosítja.”¹⁷ A diákszervezet hatékonyságával kapcsolatos problémák annyira megszorodtak, hogy az 1951-es decemberi értekezletre már az iskolai DISZ titkárt is meghívták, és a tanárok vele együtt próbálták kitalálni, mivel lehetne javítani a DISZ helyzetét. Az a tény, hogy a tanárok a DISZ segítségével próbálták meg megszüntetni a házi feladat másolásokat, és az órai súgásokat, nem növelte a diszesek népszerűségét. Folyamatos volt az iskolai diákszervezeti titkárok cseréje, mivel a tanárok szerint nem végeztek megfelelő agitációs munkát az osztályokban. A DISZ dicséretére legyen mondván, hogy az úgynevezett „osztályteák” megrendezésével, az osztály falijútságok kiépítésével, túrák szervezésével (pl. 1952. december 25-én!) jelentős szerepet vállalt a közösségépítésben. A forradalom után a KISZ már sikeresebben folytatta az ifjúság szocialista életszemléletre való nevelését. Klubot, kirándulásokat, Kilián-próbákat szerveztek az MSZMP iránymutatásai alapján. Az iskolai KISZ szervezet Zalka Mátét választotta névadójául. A kizesek munkájának köszönhetően vettek részt rákóczi diákok – természetesen „társadalmi munkában” - a hansági és a Dunai Cement és Mészmű építőtáboraiiban. Az iskolai KISZ munkáját KISZ tanár koordinálta.

A politechnikai oktatás

A Rákóczi az élen járt az úgynevezett 5+1-es rendszer (politechnikai oktatás) bevezetésében. Ez 1961-ben lett kötelező minden magyar iskolában, de az ötvenes évek végén kísérletképpen már bevezették egyes általános – és középiskolákban. A Rákóczi is ezek közé tartozott. Az öt nap iskolai tanulás, egy nap gyári-üzemi-mezőgazdasági munka szovjet mintára érkezett hozzánk, és a kapcsolódott a szocialista, termelő ember megteremtésének, a munkásosztály győzelmének ideológiai céljához. Magyarországon még azt is gondolták, hogy az 1956-ban „megfertőződött” fiatalság egy részét talán így munkával sikerül majd átnevelni. A szakmailag teljesen átgondolatlan reform nem volt hosszú életű. Hiányzott a társadalom és az üzleti szféra felkészítése, a szükséges anyagi fedezet biztosítása is. A politechnikai képzés bevezetésének tapasztalatait a Rákócziiban dr. Temesi Alfréd igazgató foglalta össze a Pedagógiai Szemlében.¹⁸Az 1956-57-es tanévtől kezdve kísérletezés, kutatómunka folyt a gimnáziumban a politechnikai képzés megvalósítása terén. Négy éves kísérleti időszakra tűzött ki

¹⁷ Tantestületi értekezlet 1951. november 23-án.

¹⁸(Pedagógiai Szemle 1960/1. 25-33 o..) A reformhoz lásd még:<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/95-0910/ch19.html>

célokat a gimnázium. Ennek fő célja az olyan szocialista emberi magatartás kialakítása volt, amely alkalmassá teszi az iskolából kilépő fiatalembereket több termelési ágban a hasznos munkára. Nehézséget jelentett a Rákócziban, hogy a tanulók többsége polgári, értelmiségi családból származott, és a fizikai és közvetlen termelőmunkát lebecsülték. Részsikerként volt azért elkönnyelhető, hogy olyan, kb. 100 főből álló tanulói „munkás” csoportot alakítottak ki, amelyre a nagyobb fizikai munkáknál támaszkodhatott a nevelőtestület. Mindent megmozgattak a cél érdekében: a szülői munkaközösségből bevonták a szakembereket, a tanárok közül azokat, akik asztalos, lakatos, műszerész alapismeretekkel rendelkezett. A tanulókkal együtt művelhetővé tették a teljesen elhanyagolt kertet, gyümölcsfákat ültettek, esztergapaddal, gyalupaddal felszerelt műhelyeket alakítottak ki. Igyekeztek a gyakorlati feladatokat az adott tanévben nagyobb óraszámokban tanult természettudományos szaktárgyakhoz kapcsolni. Az 1957-58-as tanévben már 8 osztályt vontak be a gyakorlati foglalkozásokba, és a többi 10 osztályt is havonta egy fél napra az „iskolában az iskoláért” mozgalom keretében fizikai munka végzésére kötelezték. Így készült el az iskola sportpályája, és egy melegház is. Óraadó oktatóként gépészmérnököt, fémipari technikust, nyugdíjas asztalost sikerült megnyerniük a projektnek, akik tagjai lettek a tantestületnek is!

A Rákócziban nem kis nehézséget okozott hirtelenjében a tananyagok az öt napra való átcsoportosítása, és a fizikai munkának a hatodik napon való bevezetése. Módosultak a tantervek, és az órarendek. A tanárok nem rejtették véka alá a felelőtlen reformmal szembeni ellenérzésüket. Bár az új rendszer a hatvanas évek közepére gyakorlatilag megszűnt, azért voltak hosszabb távon is fennmaradó eredményei. A Rákócziban a politechnikai oktatás keretein belül tanműhelyek és melegház is létesült. Az 1965-ben a Rákócziban érettségiző Laczkovich Imre gyümölcsfa termelő szakirányú végzettséget igazoló papírt is kapott már az érettségienél, és a szakirányú végzettséget nem egy osztálytársa kamatoztatta a munkavállalásnál.

1956

1956-ban már a német-francia szakos dr. Temesi Alfréd volt az iskola igazgatója. Francia irodalomtörténettel, oktatáspolitikával foglalkozott, iskolaigazgatósága előtt a Fővárosi Tanács oktatási osztályát vezette, 1959-től az Apáczai igazgatója lett, majd az ENSZ nevelési programjának felelőse, és ilyen minőségben ő teremtette meg a madagaszkári tanárképző főiskolát.¹⁹

¹⁹ Budai Polgár 2011. június 7.

Az 1956-os forradalom hatását nem lehet lebecsülni a Rákóczi történetében. A korábbi évkönyvek, iskolatörténetek az „októberi eseményeknek” az ifjúság lelkére gyakorolt romboló hatását emelték ki. Az „ellenforradalom” miatt megakadt volna az iskola fejlődése, és megtorpantak volna a nevelői-oktató munka fejlesztését célzó folyamatok. Egy szó sem esett arról, hogy milyen hangulatban élték meg a rákóczi tanárok, diákok a forradalmi napokat, mi történt velük ezekben a hetekben, hányan hagyták el a hazájukat a forradalmi időszakot követően, és hogy milyen lelki traumákat okozott a diákságban-tanári karban egyaránt a gyors visszarendeződés a szabadságharc leverése után.

1956 rákóczi mártírja, Galántay Tibor, a 3.d osztály tanulója a korszakban naplót vezetett. Innen tudjuk, hogy a rákócziok nagy örömmel fogadták az október 23-iki szimpátiatüntetés hírért, és a Bem térre terveztek kimenni, de az iskolai DISZ megtiltotta azt.²⁰ Ennek ellenére szép számmal vettek részt az október 23-iki délutáni felvonuláson, mivel a tüntetők kis túlzással az iskola mellett vonultak el. Móna István másodikos rákóczi tanuló így emlékszik vissza az eseményre: „Mindannyian (az osztályból) mentünk a Bem József térre, Bem apó szobrához. Póka Bandi bácsi, a maga közel két méteres termetével, aki 5 év orosz hadifogság után 46 kg-os testsúllyal érkezett haza, óvott minket: fiókáim, vigyázzatok magatokra, mert bizony hamar előkerülhet a bajonett!”²¹ A tüntető fiatalok több régi rákócziissal is találkozhattak a felvonuláson, többek között azzal a Szabó Ivánnal is, aki 1952-ben a 4.b osztályban végzett a Rákócziban, és iskolaévei alatt kitűnt az osztályközösség érdekében végzett munkájával. Galántay osztálytársai közül többen emlékeznek arra, hogy a felettük járó Németh Béla, aki az iskolai műsorok állandó szereplője volt, felkapaszkodott a Bem-szobor lábához, és ott elszavalta a Nemzeti Dalt. Galántay Tibor nyomát a napló alapján még felleljük a Kossuth téren október 23-án estefelé. Október 24-én a rákóczi diákok az iskolát zárva találták. Aki megpróbálkozott az épületbe való belépéssel, azt a pedellus zavarta el. Megkezdődött a szokatlanul hosszú őszi szünet, amely, leszámítva egy-két konzultációt, egészen 1957 februárjáig tartott. Nincs sok információnk arról, hogy a forradalmi napokban mi is történt igazán a gimnázium épületében. Giuseppe Lian, aki az olasz újságírók 56-os tevékenységét kutatja, tudni véli, hogy ezekben a napokban forradalmi csoportok töltötték itt az éjszakákat, első sorban azok a fegyveresek, akik a széna téri felkelőcsoportokhoz tartoztak. Fabio Galiani újságírónak és Carlo Cisventi fényképésznek az olasz Tempo és Vista magazinokban 1956-ban olyan fényképes beszámolóik jelentek meg, amelyek a gimnáziumban készített fotókat és a széna téri barikádokon harcoló rákócziokat ábrázolnak.²² Galántay egyik osztálytársa, Dobozi Miklós beállt nemzetőrnek. Az iskolai forradalmi bizottság a 3. d osztályfőnökét, Dr. Mády Zoltánt választotta meg a helyi forradalmi bizottság elnökévé. Az iskolavezetés egy ideig nem tudta, hogyan reagáljon az eseményekre. Az

²⁰ A naplórészleteket Galántay Ervin juttatta el iskolánknak 2008-ban.

²¹ Móna István: Élettusa három tételben. Duna International Kiadó, 61.o.

²² Giuseppe Liannal folytatott személyes beszélgetés 2015 decemberében, amelynek során megmutatta az említett fényképeket is.

osztályfőnököknek be kellett jegyezniük az osztálynaplókba, hogy miért szünetel a tanítási tevékenység. Ez október végén, november legelején történhetett, mert a „forradalom” szócska szerepel több naplóban. Később, bizonyára már a forradalom és szabadságharc leverését követően, bekerült, jól láthatóan más tintával, az „ellen” szócska is az a naplóbeírásokba. Ezt Galántay Tibor már nem élhette meg. Ő október 25-én halt hősi halált. A mai napig nem tudjuk pontosan, hogy erre a Kossuth téri sortűzben vagy az Üllői úton haladó orosz tankok lövései következtében került sor. Temetésén 1956 decemberében diáktársai is részt vettek, 2007-ben pedig emléktáblát avattunk a tiszteletére, amit minden évben megkoszorúzunk.²³

1956 után valami megváltozott a gimnáziumban. A tanulói létszám mintegy 60 fővel csökkent (csaknem 2 osztálynyi tanuló!). Sokan a családjukkal kivándoroltak, mint például Galántay Tibor osztálytársa, Feldmár András. Móna István osztályából, a 3.b-ből, az „osztály közel fele disszidált.”²⁴ Verő László, aki 1959-ben a 4.b-vel érettségizett, olyan tanárt is említ, sajnos név nélkül, aki szintén elhagyta az országot a forradalmi időszakban. A lelkesedés és bizakodás 1956 telére lelohadt, fel kellett dolgozni a traumát, az iskolatárs halálát, a disszidálók okozta űrt, reagálni kellett azoknak a tanároknak a magatartására, akik – úgy tűnt – a forradalmi ügy mellé állnak, majd kicsivel később már az „ellenforradalom” romboló hatásáról értekeztek. Nőtt a feszültség az osztályokban a KISZ-be azonnal belépő és az 1956-al szimpatizáló diákok között. Faluba Kálmán és Kovács Máté a forradalom idején a 2.d osztályba jártak, ahol nagy feszültség volt az osztályfőnök, Horváth Béla latintanár, és az 56-al nagy többségében szimpatizáló diákság között. Horváth attól félt, hogy az osztálymagatartása kompromittálja őt. Volt is mitől rettegnie, mivel az osztályba járókkal, akikkel az igazgató vetette le a hajtókájukon viselt Kossuth címert, kétszer próbálták meg aláírni a tiltakozást a magyar kérdés ENSZ-beli napirenden tartása ellen, de hiába. Az érettségi évig az osztály nagy többsége a KISZ-be se lépett be. Ennek egyébként meg is lett a következménye. Az osztályból hat embert nem javasoltak továbbtanulásra, többek között Faluba Kálmánt sem. Az igazgató szignójával ellátott Iskoláztatási Bizottság által kiállított értesítésen ez áll: „Az Iskoláztatási Bizottság nem javasolja a továbbtanulásra. Indoklás: Társai előtt szocialista társadalmunkkal szemben kijelentéseket tett. Világnézete miatt a Bizottság tanári pályára nem tartja alkalmasnak.”²⁵

1956 emléke nem múlt el nyomtalanul. A rákócziak körében is népszerű lett a Márciusban Újra Kezdjük mozgalom. Dr. szerdahelyi Andor nagyon féltette a végzős diákjait, akik 1957 tavaszán vigyázz állással tiltakoztak minden hónap negyedikén a szovjet bevonulás ellen. Huszti Imre igazgatóhelyettes 1957. október 23-án a 4.b-ben az osztállyal együtt énekelte el a himnuszt. Dr. Ballenegger Zsuzsa, aki a korszakban kénytelen volt oroszot tanítani az eredeti szakja (német) helyett,

²³Galántay Ervin 2008.09.13-iki levele

²⁴Móna István: im. 62.0.

²⁵ Faluba Kálmán és Kovács Máté 2016 tavaszán írásban válaszoltak a kérdéseimre.

a 3.c-ben az 1956-57-es tanévben az osztály szavazata alapján orosz helyett németet tanított. A korábban említett Horváth Béla, amikor híre jött Nagy Imre és társai kivégzésének, a latinóráján arról beszélt a keresztényüldözések ürügyén, hogy az eszmét csak erősíti, ha vannak mártírjai.

Az iskolavezetés félve várta a forradalom első évfordulóját. Attól rettegetek, hogy megismétlődhetnek az egy évvel korábbi események. 1957.október 18-án nevelőtestületi értekezletet tartottak, amit a fiatalság erkölcsi nevelésének szenteltek. Itt Jávor Ottó magyar-német szakos tanár arról beszélt, hogy a forradalomhoz azok a fiatalok csatlakoztak, akiket „az ellenséges propaganda” megzavart, akik csak „sekélyes politikai nevelést” kaptak, és emiatt félreértelmezték a 48-as jelszavakat. A legfontosabb feladatnak azt tűzte ki, hogy a hazafiság és sovinizmus kérdéséről őszintebben beszéljünk a diákokkal, tegyük fel nekik a kérdést, hogy „lehet-e kis nép is független?”²⁶ Az értekezlet azzal a bejelentéssel zárult, hogy „ a tanárok kötelesek minden nevelési alkalmat megragadni, és a tanulókat erőtetettségek (sic!) és mesterkéeltség nélkül a helyes társadalmi és politikai nézetekre, magatartásra nevelni. Mindenki köteles minden jelenséget, megmozdulást (...) azonnal jelenteni.” 1957. október 15-november 7. között fokozták a folyosófelügyeletet, megtiltottak minden fajta iskolán kívüli osztályprogramot, a tanárok kísérték le az utolsó szakórát követően a diákokat a kapuig, az osztályfőnökök táskellenőrzéseket tartottak, és október 23-ra, és november első napjaira csak orvosi igazolásos hiányzásokat fogadtak el. A kemény megelőző intézkedéseknek bizonyára meg volt a hatása. Komolyabb diákmegmozdulásokról, tiltakozásról nincs információnk. Az ellen a tanuló ellen, aki tudott az I. kerületi diákok „ellenséges röpcédula akciójáról”, fegyelmet indítottak.²⁷

Galántay Tibor mellett még egy olyan rákóczist ismerünk, aki 1956-ban vesztette életét. 2011-óta a könyvtár melletti falon van kitéve a Füzeki Istvánról megemlékező emléktábla. Füzeki 1952-ben fejezte be tanulmányait a Rákócziban, és 1956-ban közvetíteni próbált a forradalmárok és a szovjet csapatok között, de a szovjetek kivégezték. Minden évben egykori osztálytársai jelenlétében emlékezünk meg a tragikusan fiatalon meghalt könyvtárosról.

Összegzés

Az 1950-es években a három iskola összeolvadásából kialakuló budai „nagy” Rákóczi Gimnázium hatalmas változásokon ment keresztül. A több iskolából érkező tanári kar és a fokozatosan növekvő létszámú diákság az évtized során lassan egységbe kovácsolódott. Kimenő rendszerben megszűntek az általános iskolai osztályok, és hatalmas erőfeszítések árán a pedagógusoknak és a szülői munkaközösségnek sikerült jelentős mértékben javítani az iskolai fegyelmet és a munkamorált. A tanulmányi átlag folyamatosan emelkedett, és megszülettek az első országos tanulmányi sikerek. Az

²⁶Tantestületi jegyzőkönyv 1957.október 17.

²⁷Tantestületi jegyzőkönyv 1958. november 12.

1956-os forradalom törést jelentett az iskola életében, de csak lassítani tudta a megkezdett folyamatokat, és az évtizedben a Rákóczi a legerősebb budai középiskolává nőtte ki magát, amely élen járt az országos fejlesztésekben. Az iskola nem tudta magát függetleníteni azoktól a politikai intézkedésektől, amelyek az egész ország átalakítását tűzték ki célul, és a politika végig jelen volt az oktatásban, de elsősorban a kiváló tanáregyéniségeknek, és a következetes iskolavezetésnek köszönhetően még a legátgondolatlanabb reformokból is a diákság viszonylag kevés negatívumot tapasztalt meg a saját bőrén. Az ebben az évtizedben megkezdett munka megalapozta az iskola későbbi hírnevét is. Ma már az ötvenes években a Rákócziban végzett tanulók közül a legfiatalabb is elmúlt 74 éves. A legtöbben büszkék arra, hogy a Rákócziban végeztek, és itt kapták meg azokat az alapokat, amelyek a későbbi szakmai sikereikhez segítették őket. Olyan nemzetközi hírű tudósok, akadémikusok, művészek, élsportolók kerültek ki a Rákócziból ebben a korszakban, akik méltán lehetnek a mai rákóczisok példaképei.

Forrásjegyzék

A Rákóczi Gimnázium nyomtatott évkönyvei az 1957-58-as, 1958-59-es, és az 1987-es tanévről

Dr. Hegyi Károly igazgatóhelyettes *kézzel írt iskolatörténete*, évkönyve az 1948-1954-es időszakról

Tantestületi jegyzőkönyvek az 1950-1953, és az 1958-1959-es tanévről

Osztálynaplók az 1950-es évekből

20 év 1945-1965 szerkesztette Haraszi György és Vajda Róbert

Móna István: Élettusa három tételben. Duna International Könyvkiadó é.n.

Huszi Péter: Srác a kakasülőn. Helikon Kiadó, 2015.

Galántay Tibor: Naplótöredék

Statisztikai osztályösszesítők az 1956-57-es tanévre

Szóbeli közlés, interjú, email: Dr. Hegyi Klára, Dr. Köves Péter, Per László, Viczián István, Tagányi Zoltán, Ferdinánd László, Pilászy György, Giuseppe Lian, dr. Bozsay Gábor, Faluba Kálmán, Kovács Máté, Laczkovics Imre

Budai Polgár 2011. június 7.

www.cox.fw.hu

<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/95-0910/ch19.html>